

TERÖRİZMİ ANLAMAK

Ercan ÇİTLİOĞLU - Fatih DEDEMEN-

ÖZ

Terörizmin tarihçesi ve geleceği üzerine düşüncelerini açıklayan uzmanlar ve bilim insanları tarafından yapılan pek çok farklı tanım bulunmaktadır. Söz konusu farklı tanımlamalara karşın terörizmin her noktasında (kurban, eylemci ve mücadele eden) yer alan unsurun "insan" olduğu dikkate alındığında terörizmin anlaşılmasının insanın anlaşılması ile doğrudan ilgili olduğu yadsınamaz bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Terörün hangi türü olursa olsun, (dini, etnik milliyetçi veya ideolojik) tümünün temelinde haksızlığa uğramışlık ve yarattığı mağduriyet duygusu bulunmaktadır. Söz konusu mağduriyet duygusu kimi insanlarca içselleştirilerek pasif ve itaatkâr bir konuma gelmelerine neden olmakta; kimi insanlar ise çaresizlik ve umutsuzluklarını, parçası oldukları sisteme karşı öfke ve şiddete evirebilmektedir. Bu nedenle, sonuç odaklı değil neden odaklı mücadele uygulama ve politikaları ile terörizmin bütünü ile sonlandırılması mümkün olmasa da marjinalize edilmesinin mümkün olduğu düşünülmektedir. Anılan temel sebebi ortadan kaldırmak için yönetenler ve yönetilenler arasındaki ilişkilerin haksızlıklara izin vermeyecek demokratik bir kültür içinde şeffaflıkla yürütülmesi; hak arama yollarının sürekli açık tutulması; düşünce ve ifade özgürlüğünün mutlak suretle sağlanması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Terörizm, Şiddet, İnsan Doğası, Mağduriyet Duygusu.

UNDERSTANDING TERRORISM

ABSTRACT

Experts and scientists have many different definitions regarding the history of terrorism and the opinions of what is to come. A reality confronts us in the portrayal of differing characterizations of terrorism. In each phase of terrorism (victim, activist and the contender), there is the undeniable reality of a "human" element considering that understanding terrorism is directly related with understanding humans. Whatever the type of terrorism is (religious, ethnic nationalist, or ideological), in the foundation of each, there is a struggle against a perceived injustice and a feeling of victimhood. The feeling of injustice can be changed by people as some internalize the feeling of victimization in a passive and submissive way, others can convert the feeling into despair and hopelessness, while others transform the feeling into rage and violence against the system. For this reason, it is believed that even though it is not possible to completely end terrorism, it would be possible to curb terrorism and its politics with a cause-oriented approach, rather than a result-oriented approach. In order to eliminate the root cause, it is absolutely necessary to keep transparency in a democratic culture that does not allow injustice in relationships between the rulers and the ruled, to keep routes of seeking justice open, and to have freedom of thought and expression.

Keywords: Terrorism, Violence, Human Nature, Feeling of Injustice

---

· Yakın Doğu Üniversitesi Enstitüsü Danışmanı.

· J.Bnb., Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü Doktora Öğrencisi, fdedemen@gmail.com.tr

Makale Geliş Tarihi: 25.11.2013

Makale Kabul Tarihi: 26.05.2014

GİRİŞ

Terörizmi anlamak sözcükleri, terörizme hak vermek ya da aklamak biçiminde bir algıya eşlik edebileceği için yadırgatıcı bir yaklaşım ya da tanım olarak adlandırılabilir. Ancak karşısında durulan bir olayın sebep-sonuç ilişkileri, köken alanı, unsurları, yöntemleri, gerekçeleri bütünlüklü olarak analiz edilmeden anlaşılması, çözümlenmesi ve mücadele yöntemlerinin geliştirilmesi mümkün değildir.

Terörizmin tarihçesi ve geleceği üzerine düşüncelerini açıklayan uzmanlar ve bilim insanlarının tanım konusundaki farklılıklarına karşın -ki terörizmin 150'yi aşkın ayrı tanımından söz edilebilir- üzerinde oydaşma içinde oldukları temel bir tespit vardır. "Terörizm insanlık tarihi kadar eskidir ve insanlık var olduğu sürece devam edecektir." Dolayısıyla çalışmanın temel varsayımı bu tespitten hareketle insan yaşadığı sürece terör olgusunun da yaşayacağıdır. Terörizmi milattan öncesine götürerek bugünkü Filistin topraklarında faaliyet göstermiş bulunan Yahudi kökenli Scari örgütü ile özdeşleştirenler (Kendall ve Stephen, 2003:XIX) olduğu gibi Hasan Sabbah'ın Haşhaşin'lerini ilk örgütlü terör hareketlerine örnekleyen uzmanlar da bulunmaktadır. Bugün aynı coğrafyanın yaygın terör eylemlerine ve terör örgütlerine ev sahipliği yapıyor oluşu tarihin garip bir tecellisi midir bilinmez ama terörizmi anarşizmle özdeşleştirerek günümüz eylemlerine referans olarak 18'nci yüzyılda Çarlık Rusyasında ortaya çıkan Narodnoya Volya'yı verenler de vardır (Lewis,1967;18-19; Wheeler, 1991: 6-33).

Çalışmanın başında şu hususun belirtilmesi faydalı olacaktır; Literatürde terörizm birçok çeşidi ihtiva etmektedir (Devrimci Terörizm, Devlet Terörizmi, Devlet Destekli Terörizm gibi). Ayrıca terörizmin sebepleri konusunda temelde iki anlayış söz konusudur. İlki terörizmin mağduriyetlerin sonucunda oluştuğudur, ikincisi ise terörizmi bilinçli tercihlerin sonucu olarak görmektedir. Çalışma temel olarak ilk anlayış yani mağduriyetlerin insanı şiddet ve teröre sevk ettiği hipotezi çerçevesinde şekillendirilecektir. Ancak şunu da belirtmekte fayda vardır ki, devlet terörizmi ve devlet destekli terörizmin kökeninde de insan unsuru vardır ve yaşanmış olan tarihi, sosyal, kültürel, etnik, siyasi olayların sonucu terör uygulayan veya uygulanmasına sebep olan, ana aktörleri yönlendiren de bu mağduriyet duygusunun bizatihi kendisi olmuştur. (Örneğin İsrail'in uyguladığı devlet terörizminin temelinde de Yahudi toplumunun mağduriyet duygusunun olduğu değerlendirilebilir.)

Şiddet duygusu ile insan ilişkisini inceleyen bazı psikolog, psikiyatrist ve toplum bilimciler ise dışsal dürtüler karşısında dışa vurulan denetimsiz şiddetin insan doğasının ayrılmaz bir parçası olduğu referansından hareket ederek terörü insanlık tarihi ile özdeşleştirmektedirler (Victorof, 2005: 3-42; Miller, 2006). Savaşlar ve çatışmalarda güç kullanımının çerçevesini belirleyen uluslararası hukuk kuralları ve konvansiyonların varlığına karşın¹ yaşanan ve yaşanmasına devam edilen orantısız ve aşırı şiddet düşünüldüğü, toplumsal alt-üst oluşlarda şiddet duygusunun yüzeye yansımadaki denetimsiz aşırılık dikkate alındığında insan-şiddet bileşkesinin varlığı yadsınmaz bir gerçeklik olarak ortaya çıkmaktadır.

Nitekim terör eylemlerinde seçilmiş hedeflerden çok kurbanların çoğunlukla soyut oluşu ve tesadüfi bir örnekleme çağrıştırmaları şiddetin amaç için kullanılmasını içselleştiren ve benimseyen bir yaradılıştan kaynaklanan düşünce yapısını ortaya koymaktadır. Bu nedenle terörizmi anlayabilmenin ön ve vazgeçilmez koşulu insanı anlayabilmekten geçmektedir. Çünkü terörizmin hemen her aşamasında ve hedefinde insan vardır. Terör örgütlerini kuranlar, eylemleri planlayan ve gerçekleştirenler nasıl insanlar ise eylemlerle baskı altına alınmak, korkutulmak, sindirilerek teslim olmaya, dayatmaları kabul etmeye zorlananlar, eylemlerin kurbanları da insanlardır. Eylemcileri ve kurbanları insan olan bu zincirin bir başka halkasında yer alarak terörizme karşı mücadele eden güvenlik güçleri mensupları, terörizmle mücadele konsept ve doktrinlerini geliştirenler, yasal düzenlemeleri yapanlar, uluslararası işbirliği olanaklarını araştıran ve uygulayanlar da yine insanlardır.

Özetle terörizmi bir üretim bandına benzetmek gerekirse, bu bandın her noktası ve aşamasında yer alanlar bir başka ifade ile terörizmin nihai ürünü olan teröristler de, kurbanları da, mücadele edenler de insandırlar. Dolayısıyla bireyi bir araç değil amaç olarak kabul eden, dışarıdan zorla müdahalenin olmadığı önkoşulsuz özgürlük anlayışına sahip, yasaların kişi veya zümreye göre değil herkese eşit olarak tatbik edildiği bir "liberal demokrat" anlayışın tam olarak işlerlik kazanarak uygulandığı düzen terörizmle mücadelenin en temel yapı taşı olacaktır.

2. Terör Örgütlerinin Çıkış Noktaları

Bu noktada terörizmin insanlık tarihi kadar eski, insanlığın var olduğu sürece devam edeceğini ileri süren uzmanların görüşlerindeki haklılık ortaya çıkarken, terörizmi anlayabilmenin insanı anlamaktan geçtiği argümanı haklılık kazanmaktadır.

Terör örgütleri kategorize edilirken bilindiği üzere değişik çıkış noktalarından hareket edilmektedir. Bazı tanımlamalarda örgütlerin devletlerle olan ilişkileri esas alınmakta ve “devlet destekli terör örgütleri, devlet güdümlü terör örgütleri, devletlerle ilişkisi olmayan terör örgütleri” gibi sınıflamalar yapılmaktadır (Cohan, 2002 :79; Byman, 2005:118). Bir başka tanımlamada örgütler; “ideolojik terör örgütleri, etnik milliyetçi terör örgütleri ve dini referans alan terör örgütleri” tarzında sınıflanmaktadır. İdeolojik terör örgütleri kendi içlerinde ayrıca alt bölümlere ayrılmakta ve Troçkist, Marksist-Leninist, Maoist, vb. benzeri ideolojilerle eşleştirilerek tanımlanmaktadır. Etnik milliyetçiliğe dayalı terör örgütleri de hakları için mücadele edilen etnik grubun ya da bu grupların yaşadıkları coğrafyaların adı ile özdeşleştirilmektedir. Tamil Kaplanları, Korsikalı Ayrılıkçılar, İrlanda Kurtuluş Ordusu, ETA, Filistin Kurtuluş Örgütü, Çeçen Ayrılıkçılar bu tür terör örgütlerine verilebilecek örneklerdir.

Dini, mezhepleri ve inanç sistemlerini referans alan terör örgütlerine gelindiğinde ise bu konuda öncelikle eksik bilgilendirmeler ve algılamalardan kaynaklandığı düşünülen yanlış bir tanımlamanın eşlik ettiği yargılara değinilmesi gerekmektedir. Söz konusu tanımlama “İslami Terör”dür. İslam dinini referans alarak terör eylemlerini gerçekleştiren grupların kendi adları ile anılırken başlarına bir dini ve tüm mensuplarını içine alan “İslami” ya da ‘Radikal İslami’ sözcüklerinin eklenmesi ilerideki bölümlerde değinilecek ‘ötekileştirme’ kavramına hizmet etmekte, yaygın bir mağduriyet ve haksızlığa uğramışlık algısı yaratarak söz konusu terör örgütleri çevresinde bir sempati ağının oluşması ve yayılmasına neden olabilmektedir.

Son dönemlerde terör olayları ve eylemlerinin yoğunlaştığı coğrafyaların halkı ağırlıklı Müslüman olan ülkelerden oluşması ve bu ülkelerde faaliyet gösteren terör örgütlerinin dini referans alan söylem ve eylemlerinin sözü edilen genellemeye neden olduğu bir gerçekliktir. Ancak bir dinin inananlarının tümünü kapsayan ve mensup oldukları dinin terörizme yatkın ve aklayıcı olduğunu çağrıştıran ‘İslami terör’ tanımlamasının temelindeki suçlayıcı genellemenin yanlışlığına karşın yine de yaygın ve yerleşik olarak kullanılmasının negatif bir ayırıcılığı simgelediği ve ifade ettiği unutulmamalıdır.

Aslında insan, şiddet duygusuna doğuştan sahiptir. Fakat avcı toplumdaki tarım toplumuna geçiş süreci ile birlikte bu duyguyu baskı ve denetim altına almayı öğrenmeye başlamıştır. Böyle olmakla birlikte şiddet duygusunun, sahip olunan dini inançlarla doğrudan bir ilgisi bulunmamaktadır.

Hatta her semavi din, kutsal kitaplarında (Kuran, İncil, Tevrat) insanların öldürmeyi yasaklamıştır.² Dolayısıyla ahlaki değerleri önceleyen ve toplumsal yaşamın kurallarını belirli ritüellere başvurarak belirleyen dinlerin -hangisi olursa olsun- terörle birlikte anılması, aslında insanlığı biçimleyerek var eden normatif değerlerin yıpranmasına neden olmaktadır. Bu yıpranmanın ise mücadele edilen terörizme daha geniş bir alan açarak yayılması ve tırmanmasına eşlik ettiği ise dikkatlerden uzak tutulmamalıdır.

Eski Yugoslavya'nın dağılma sürecinde Bosna'lı Müslümanlara karşı Sırp larca uygulanan toplu katliamlar ve etnik temizliğin Hristiyanlıkla ya da İsrail ordusunun Filistinlilere karşı uyguladığı aşırı ve orantısız güç kullanımının Musevilikle özdeşleştirilerek bu dinlerin adları ile anılması ve adlandırılması ne kadar yanlışsa örneğin Hizbullah'ın veya Hamas'ın İsrail'de sivil hedeflere yönelik saldırılarının kabul edilemez oluşuna karşın İslam dinine referans verilerek adlandırılması da aynı ölçülerde yanlış olmalıdır. Hangisi olursa olsun bir dinin terör örgüt ve eylemlerine referans olarak verilmesi, terör eylemlerinin ve örgütlerinin başına radikal sözcüğü eklense bile bir dinin adı ile birlikte anılması aslında tüm insanlığa karşı gerçekleştirilmiş sayılması gereken terör eylemlerinin insanların dini inançlarına göre kategorize edildiği gibi ayrımcı bir sonuca eşlik etmektedir.

Terör örgütleri ile ilgili başkaca kategorizasyonların da varlığı bilinmekle birlikte hangi şekilde ve hangi köken alana dayalı olarak tanımlanırsa tanımlansın ve hangi amaca yönelirse yönelsin tüm terör örgütlerinin kuruluş ve eylem gerekçelerinde ortak tek bir yön vardır. Haksızlığa uğramış olmak.

Örneğin etnik milliyetçiliğe dayalı terör örgütleri eylemlerini, haksızlığa uğradığına inandıkları veya öyle algıladıkları bir etnik grup adına gerçekleştirdiklerini ileri sürmektedirler. Burada vurgulanması gereken bir etnik grubun mensuplarının mevcut içsel ve dışsal ayrılıkçı müdahalelerin de etkisiyle negatif bir ayrımcılığa tabi tutulduklarına ve oluşan bu durumun yasal zeminde giderilmesinin mümkün olmadığına kendilerini inandırmış olmalarıdır. Bundan dolayı eylemlerini, haksızlığa uğradıkları yönünde bir tema üzerine kurgulamaktadırlar.

İdeolojik temelde ortaya çıkan terör örgütlerinin de gerekçelerine bakıldığında daha farklı bir durumla karşılaşmamaktadır. Hangi ideolojiye mensup olunursa olunsun bu tür örgütlerin mensupları da genellikle sistemde yeterli temsil olanağı elde edemedikleri, fırsat eşitliğinden yararlandırılmadıkları, emeklerinin sömürüldüğü ve karşılığının verilmediği algısına sahiptirler. Bu algı ile oluşan mağduriyet duygusu özgürlüklerini gereğince ve yeterince

yaşayamadıkları, sınıfsal farklılıkların imtiyazlı gruplar yarattığı genellemesi ile ifade edilmesi mümkün gerekçelerin varlığında kendilerini ezen, sömüren, bireyselliklerini sınırlayan sisteme karşı şiddet kullanarak mücadeleyi benimsemelerine yol açmaktadır. Burada da anılan grupları eylemselliğe iten temel etmen hangi motife ve gerekçeye dayalı olursa olsun haksızlığa uğramışlıktan kaynaklanan mağduriyet algılarıdır.

Dini referans alan terör örgütlerinin gerekçeleri irdelendiğinde yine aynı motiflerle karşılaşılmaktadır. Ancak burada hem dinler tekil olarak hem de aynı din içinde yer alan mezhepler arası çatışmalar ayrı olarak incelenmelidir. Hangisi olursa olsun semavi dinlerin terörizmle özdeşleştirilmelerinin yanlışlığına ve bunun ayrımcılığa neden olarak terör eylemleri çevresinde oluşan sempati ağının genişlemesine neden olduğuna değinilmişti. Ancak İslam dininin terörizmle birlikte anılır oluşu ve İslami terör tanımlamasının kökeninde özellikle Kuzey Afrika, Ortadoğu ve Orta Asya'da kurularak faaliyet gösteren kimi terör örgütlerinin adlarının başına İslam ya da İslam dinini çağrıştıran sözcükler eklemelerinin ciddi bir payının bulunduğu da kabul edilmelidir.

İslam dininin hoşgörülü olmayı ve bağışlamayı emreden kuralları ile bağdaşmayan olumsuz katkının seçilmiş birçok örnekleri sayılabilir. Irak ve Suriye'de etkinlik gösteren, 2004 yılında El Kaide'ye bağlılığını ilan eden ve Şubat 2014'te El Kaide ile bütün bağlarını kesen IŞİD (Irak Şam İslam Devleti) örgütü veya Mısır çıkışlı ve Suriye, Ürdün gibi ülkelerde geniş bir tabana sahip olan İhvan-ı Müslümin (Müslüman Kardeşler) örgütü İslam dininin dilini kullanarak birçok eylem gerçekleştirmektedir. Ayrıca Lübnan'da yasal bir siyasi parti olmakla birlikte kimi ülkelere terör örgütü olarak kabul edilen İran çıkışlı ve Allah'ın askerleri anlamındaki Hizbullah'ın adı da şiddet eylemleri ile birlikte anılmaktadır. Faaliyetleri sonlanmış olmakla birlikte bir dönem Türkiye'de eylemsellik içinde bulunan İBDA-C (İslami Büyük Doğu Akıncılar-Cephesi), İran'ın Afganistan sınırına bitişik bölgelerinde faaliyetini sürdüren Ceyşullah ve küresel anlamda faaliyet yürüten El Kaide gibi örgütler bu konuda sıralanabilecek önemli örneklerdir. Bu tip örgütler mücadelesini sürekli kılabilmek ve taban edinebilmek için eylemlerini din maskesi ile perdeleyerek aslında İslam dinine en büyük kötülüğü yapmaktadırlar.

Bazı terör örgütlerinin kendilerini mensup oldukları dinle özdeşleştirerek eylemselliklerini sürdürmeleri, söz konusu örgütlerin kınanması, karşı çıkılması ve mücadele edilmesini gerektirirken bu örgütlerin adları ve eylemleri üzerinden bir dinin ve tüm mensuplarının suçlanmasına vardırılan genelleme hiç kuşkusuz etik değerler ve mantıkla bağdaşmamaktadır. İslam dininde Cihad kavramının yer alması ve bazı terör örgütlerinin kendilerini Cihadist

olarak tanımlamalarının da bu algının ortaya çıkmasına yardımcı olduğu bilinmekle birlikte sözü edilen terör örgütlerinin temel motif ve amaçlarının salt dinler arasında bir mücadeleye odaklandığının ileri sürülmesi gerçeklerle örtüşmemektedir.

Uzak geçmişte Hıristiyanlık, Musevilik ve İslam arasında mensup olunan dinlerin yayılması ve kabul ettirilmesine ya da engellenmesine yönelik yaşanan savaşların örneğin Haçlı Seferlerinin zihinsel tortuları dar ve fanatik çevrelerde sürüyor olabilir. Ayrıca İsa'nın çarmıha gerilmesi ile sonuçlanan hadiseler nedeniyle Museviler, Hıristiyan âleminin vicdanlarında tümüyle bağışlanmamış da olabilir. Ancak günümüz değerler sistemi ve özgür düşünmenin başatlığında dinlerin yayılması için şiddete ve savaşa başvurulması hiç kimsenin başvuramayacağı ve kabul edilmesi mümkün olmayan bir gerçekliğe dönüşmüş bulunmaktadır.

Kendilerine İslam dinini referans alan kimi terör örgütlerinin temel amaçlarını salt Hıristiyanlık ya da Musevilik'e karşı bir savaş olarak nitelemek, yürütülen mücadeleyi yanlış alanlara çekerek başarı şansını azaltacak ve hatta marjinal kimlikli bu örgütleri maksimize ederek güçlenmesine neden olacaktır. Dini referans alsalar hatta bu referansı kendilerine verdikleri adlarda kullanmayı sürdürseler bile söz konusu örgütlerin sübjektif kriterlere dayalı olsa da kendilerince bir haksızlık olarak algıladıkları emperyal uygulamalar, dayatmalar ve sömürüye karşı bir direniş başlattıkları ve bu direnişi illegal zeminlere taşıyarak terör hareketlerine giriştikleri gerçekliği sebep-sonuç ilişkileri bağlamında irdelendiği ve ayrıştırıcı söylemlerden kaçınıldığında terörizmle küresel düzlemdeki mücadelenin başarı şansı doğaldır ki yükselecektir. Bu nedenle geçmişte dinler arası savaşlar olarak adlandırılması olası yaşananları, bazı terör eylemleri ve terör örgütü mensuplarının dini aidiyetleri nedeniyle günümüze taşıyarak retrospektif bir bakış açısı ile değerlendirmek herhalde bilimsellik ve çağdaşlığa aykırı olmalıdır.

Bir dinin mezhepleri arasındaki mücadele ve şiddet olaylarına gelindiğinde örneğin Katoliklerle Protestanlar, Protestanlarla Ortodokslar, İslam dininde ise Sünnilerle Şiiiler arasında zaman zaman çatışmaya varan rekabet ve başatlık iddialarının temelinde yine haksızlığa uğramışlık olgusunun yattığı görülür. Hıristiyanlıkta kiliselerin ayrılmasının yarattığı rekabet ve etkin olma mücadelesinin tarihte ve günümüzde kaynaklık ettiği çatışmaların köken alanında mağduriyet algısı bulunduğu gibi İslamiyet'te Sünni ve Şiiiler arasındaki anlaşmazlığın temel nedeni de dini liderliğin belirlenmesindeki anlaşmazlıklar ve bölünmüşlüğün yarattığı haksızlığa uğramışlık duygusudur (Rogerson, 2008).

Bu noktada terörizmi anlayabilmek için insan faktörü ve bağlı olarak haksızlığa uğramışlık ve mağduriyet algısının açıklamasına geçilmeden önce 'Radikal ve İlimli İslam' deyimleri üzerinde de durulması gerekmektedir. Öncelikle semavi ya da değil bütün dinler, inananlarının sorgulamaksızın mutlak itaatini öngören yapıları nedeniyle esasen radikal birer inanç sistemi olarak kabul edilebilir. Bir dinin inananları, mensupları olduğu gibi o dine inanmayan ve mensup olmayanlar da vardır. Bir dinin mensupları; o dinin kutsal kitaplarda vaaz edilmiş kurallarının bir bölümünü kabul etmek, bir bölümünü kendi öznel istenç ve düşünceleri doğrultusunda geliştirdikleri kurallarla değiştirmek ya da reddetmek imkânına sahip değillerdir. Her dinde koşulsuz kabule dayalı kuralların varlığı, içinde barındırdığı emredici ve sorgulamayı reddedici kimliği ile günümüz özgür ve kısıtlılığı yadsıyan düşünce sistemi içinde radikal tanımlaması ile tartışmaya açılabilir.

Bir dinin ve mezhebin mensupları, o din ya da mezhebin emrettiği kuralları katı bir yaşam biçimine dönüştürebilir, mensup olduğu dinin kurallarını kendisine tekil rehber edinebilir, hatta inançlarını fanatizm derecesine yükseltebilirler. Anılan bireysel algı, karar ve uygulamalar kendi inanç ve düşünce sistemi içinde o kişi ya da kişileri radikal ve fanatik bir inanan konumuna yükseltebilir ancak bu davranışlar söz konusu dinin kendisinin radikal ya da ılımlı olarak tanımlanması sonucunu doğurmaz. Bu nedenledir ki bireysel ya da küçük gruplar temelinde ortaya çıkan şiddet ve terör eylemlerini dini referans alıyor olsalar da o kişi ve gruplar üzerinden bir dinin ve bağlı olarak o dinin tüm mensuplarının suçlayıcı bir genellemeye vardırılması zorlama ve önyargılı bir düşünce sisteminin ifadesi olmak gerekir.

Buraya kadar olan bölümde terör örgütlerinin amaç, hedef ve ilişkiler sistemine göre değişik tanımlamaları üzerinde durularak ortaya çıkış motiflerinde ve eylemselliklerindeki farklılıklara karşın ortak ve paydaş yönlerinin belirlenmesine çalışıldı. Tüm aşama ve cephelerinde insan unsurunun bulunduğu terörizmin ortak paydasının ise her ne sebep ve şekilde olursa olsun haksızlığa uğramışlığın yarattığı mağduriyet algısı olduğu tespitine varıldı. Terörizmin doğru anlaşılabilir ve çözümlenebilmesi için bu sürecin mağduriyetten şiddete nasıl ve niçin evrildiğinin iyi analiz edilmesi gerekmektedir.

3. Mağduriyet Algısının Şiddete Dönüşme Süreci

İster sahip oldukları ideoloji, ister dini inancı, isterse etnik kimliği nedeniyle hayatının belli bir döneminde ya da sürekli olarak haksızlığa uğramış olanların niçin tümü değil de yalnızca çok azınlık bir grubu şiddeti bir ifade biçimi olarak seçmekte ve terörizme yönlenmektedir? Kendilerini uğradıkları haksızlıklar

bağlamında öteki olarak hissedenler, ötekileşmelerini sonlandırarak biz olmanın yolunu niçin şiddette aramakta, şiddet kültürünü niçin uzlaşma ve paylaşmanın önüne çıkarmaktadırlar? Ya da mağduriyete uğradıklarını düşünenler, niçin mağduriyetlerinde bir payı olmayan kişi ve grupları eylemleri ile mağdur duruma düşürerek muhatap oldukları yanlışları bu defa kendileri yineleyerek doğruyu bulmaya çalışmaktadırlar? Veya kendisini öteki olarak görmek, aslında kendisini ötekileştirdiğini düşündüklerini öteki olarak nitelemeye varan ironik ve çelişkili bir zihinsel spiral sarmalın ifadesi değil midir?

Bu noktada bir çıkış ya da yanıt olarak terör örgütleri ve eylemlerine katılanların genellikle psikolojik ve psikiyatrik bozuklukları olan şizoid ve şizopital tiplerden oluştuğu şiddete başvurmanın gerekçeleri arasında sayılabilmektedir. Ancak çeşitli terör örgütleri mensupları üzerinde APADS (American Psychiatric Association's Diagnostic and Statistical Manual) tarafından yapılan profil çalışmaları ve intihar eylemcilerinin psikolojik otopsilerinde anılan yaygın inanışı bilimsel açıdan destekleyecek ve bir genellemeye varılmasını sağlayacak bulgulara rastlanmamıştır (Killers and Consumers, 1979:515-526).

Aslında hedef seçimi, eylem türü ve eylemin psikolojik etkilerinin öngörülmesi, planlama, lojistik ve istihbari destek, eylem sonrası güvenli kaçış ve saklanma yerlerinin sağlanması gibi son derece karmaşık, profesyonel bir örgütlenme ve kurguyu gerektiren terör eylemlerinin psikolojik bozuklukları olan hastalıklı kişiler tarafından gerçekleştirildiğine inanmak yaşanan tehdit ve tehlikenin tam anlamı ile algılanamadığı ve tanımlanamadığı ile eşdeğer olmalıdır. Bu yaygın inanış ya da yargının köken alanında öznel ahlak yargıları ve toplumsal normatif değer yargıları ile normal kabul edilen kişilerin terör eylemlerine başvurmayacakları, teröristlerin mutlaka psikolojik bozuklukları bulunan hastalıklı ve kriminal tiplerden oluştuğu yönünde yapay bir savunma ve korunma güdüsünün varlığı bulunmaktadır.

Teröristlerin de kabul edilenin, aksine inanmışlık ve adanmışlık duyguları ile fanatizm ölçülerinin başkalarının canını almayı hak sayacak ya da kendi canlarını gönüllülükle feda edecek bir noktaya varmış olduklarını, korkuları ve gerçeklerle yüzleşmek istemediği için kabul etmek istemeyen ve aldatici bir rahatlamayı seçen zihinsel örgütlenmenin yönettiği kolektif algıların yürütülen mücadelenin başarısı adına değişim ve dönüşüm geçirmesi bir ön koşul kimliğindedir. Bunun içindir ki terörizmin anlaşılabilmesi ve çözümlenebilmesinin öncelikli koşulu insanın çözümlenmesinden geçmektedir.

Haksızlığa uğramışlık dünyanın neresinde yaşıyorsa, hangi yaş ve eğitim düzeyine sahipse, mensup olduğu sosyal katman her ne ise tüm insanlar için rahatsızlık verici ve tepkisellekle sonuçlanan çok güçlü bir duygudur. Anılan duygunun verdiği rahatsızlık ve tepkisellik ise uğranılan ya da uğranıldığı algılanan haksızlık ve dışsal dürtülerin etki derecesi ile doğru orantılıdır. Kendilerini bu konumda hisseden insanların uğradıklarını düşündükleri haksızlık süreklilik kazanarak, yaşamlarının ayrılmaz bir parçasına dönüştüğünde ve yaşadıkları sistem içerisinde çözümlenmesinin mümkün olmadığı ortaya çıktığında yükselen çaresizlik ve umutsuzluk ise genelde iki şekilde sonuçlanmaktadır.

Kimi insanlar yaşadıklarını sessizce kabul ederek Martin Seligman'ın kuramı ile (Seligman, Maier, 1976, 3-46). “**Öğrenilmiş Çaresizlik Sendromunun**” parçalarına dönüşerek tepkiselliklerini kaybetmekte, pasif ve itaatkâr bireyler ve toplumlara (passive obedient society) dönüşmektedir (Uluslararası Terörizm, 1984: 146-149). Kimi insanlarda ise bu durum bütünü ile aksi yönde bir tepkiye neden olmakta, yaşadıkları çaresizlik ve umutsuzluk umutsuzluk bir süre sonra öfkeye, öfkeleri ise maruz kaldıkları dışsal dürtülerin devamı halinde şiddete evrilebilmektedir.

Her etkinin kendi tepkisini içinde taşıdığı olgusundan yola çıkıldığında (Cook and Pike, 1988: 236-256) aynı etkilere maruz kalan insanların tepkiselliklerinin ayrı olmasının pek çok nedeni bulunmakla birlikte temelde bireysel hak ve özgürlüklerin gelişkinliği ile eğitim ve refah düzeyinin farklılığının başat etmen olarak ortaya çıktığı söylenebilir.

Bir parçası oldukları sistem içerisinde uğradıkları haksızlıkları çözebilme olanak ve umudu olmayan, tam aksine kendilerini sistemin yarattığı mağdurlar/kurbanlar olarak görenlerin mücadeleleri ister istemez bir süre sonra sistemin kendisine yönelmekte, yasal ve demokratik zeminlerde hak arama olanağı bulamayanlar kendilerini şiddetle ifade etmeye ve sonuçta şiddet giderek yaygınlaşma eğilimi gösteren bir kültüre dönüşmeye başlamaktadır. Nitekim terör örgütleri ve eylemlerinin yoğunlaştığı coğrafyalara bakıldığında otokratik, totaliter, teokratik rejimlerle yönetilen, gelir dağılımında adalet ve fırsat eşitliğinin bulunmadığı ülkelerle gerek coğrafi konumlarının yüklediği stratejik öneme gerekse stratejik doğal kaynaklara sahip ülkelerde terör eylemlerinin sıkça ve yoğunlukla görülüyor oluşunu rastlantı teorileri ile açıklamak mümkün olmasa gerektir.

İçsel dinamik ve etkiler bağlamında parçası oldukları sistemin bir sonucu olarak yasal ve siyasal platformlarda uğradıkları haksızlıkları giderme olanağına sahip olmayan birey ve toplulukların şiddete ve şiddeti bir ifade

biçimi olarak kabule yönelmelerinin yaşandığı son dönem, çözümün ancak şiddetle mümkün olabileceği algısının başatlığında gelişmektedir. Bu yönelimlere örnek olarak; Ruanda'da Tutsiler ile Hutular, Sri Lanka'da Tamiller ile Sinhalalar, Birleşik Krallık'da Katolik ve Protestanlar arasında yaşanan şiddet ve çatışmalar verilebilecektir.

Dışsal etkilerle ortaya çıkan terör hareketlerinde de farklı nedenlere dayalı olmakla birlikte kendilerini ideolojik, ekonomik, kültürel, psikolojik gibi çeşitli nedenlere dayalı dayatma ve saldırıların muhatabı olarak algılayan kimi toplulukların uluslararası sistem içerisinde çözüm üretebilme umutlarının tükendiği ya da uluslararası sistemin kendilerine yönelik haksızlıkların temel kaynağı olduğu görüşüne vardıkları noktalarda şiddete yöneldikleri ve mücadelelerini asimetrik boyutta yürütmenin tek çare olduğu noktasında illegal örgütlenmelere giriştikleri görülmektedir.

4. Sonuç ve Değerlendirme

Çalışmanın başından itibaren ortaya konulmaya çalışılan sebeplerle yönetenler ve yönetilenler arasındaki ilişkilerin haksızlıklara izin vermeyecek demokratik bir kültür içinde şeffaflıkla yürütülmesi, hak arama yollarının sonuna kadar açık tutulması, düşünce ve ifade özgürlüğünün önüne herhangi bir sınırlama ve kısıtlama getirilmemesi, kişilere ve topluluklara göre değişebilen sübjektif nitelikleri düşünüldüğünde haksızlık kavramı ve mağduriyet algısının tümünden sonlandırılması mümkün olmasa da tepkilerin dışı vurumundaki şiddet dozunu azaltacak ve şiddete başvuranların marjinalize edilmesine yardımcı olabilecektir.

Aynı şekilde özellikle az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin, kendilerini uluslararası sistem ve toplumun eşit bir parçası olduklarına ikna edici uygulamaların inandırıcı bir şekilde ve somut örneklerle yaşama geçirilmesi, bu anlayışı destekleyici düzenleme ve yaptırımlara işlerlik kazandırılması, mensup oldukları dinler ya da etnik kökenleri nedeniyle bir ayrımcılığa tabi tutulmadıklarının güvence altına alınması da teröre kaynaklık oluşturan coğrafyalar üzerinde önleyici ve iyileştirici bir rol oynayabilecektir.

Günümüzdeki terör örgütleri ve eylemleri irdelendiğinde temel etmen çoğunlukla haksızlığa uğramışlık ve mağduriyet algısından kaynaklanan ötekileşme olmakla birlikte moda kimliklerini kaybeden ideolojilerin izleyicisi örgütlerin sahneden çekildikleri, bu örgütlerin yerini daha çok etnik kimlikler ve mezhepler üzerine inşa edilen örgütlerin aldığı görülmektedir. Bireylerin doğumları birlikte kazandıkları, kimliklerini belirleyen ve değiştirilmesi oldukça zor en temel unsur olan etnik aidiyet duygusu üzerine terörizmin inşa edilmesi

ise mevcut tehdit ve tehlikeye süreklilik kazandıran bir özellik taşımaktadır. Bu nedenle farklı etnik topluluklara sahip ülkelerin mikromilliyetçilik akımlarının ortaya çıkışını engelleyici yönde uygulama ve düzenlemelere yönelerek bunları süratle gerçekleştirmesi terörizmle mücadelede evrensel boyutta bir koşul olarak ortaya çıkmaktadır. Reel verilere göre bilimsel analizler sonucunda belirlenecek politikalar uzun vadede bu akımların taban desteği ve propaganda alanlarını daraltacaktır. Demokrasi dışı uygulamalar ise uyguladıkları şiddeti meşrulaştırarak halk desteği ile güçlenmelerini sağlayacaktır. (1972 yılında İngiltere'nin Kuzey İrlanda sorununun çözümü için orduyu kullanması, İspanya'da GAL yapılanması, IRA ve ETA'yı güçlendirmiştir.)

Öte yandan etnik açıdan homojen olmakla birlikte mensup olunan etnik aidiyetin kolektif bir dışlanma ya da küçümsenmenin muhatabı olduğu algısının kimi ülkeler halkları üzerinde varlığı bilinen olumsuz etkilerinin giderilmesinin de uluslararası barış ve birlikte yaşamının ve terörizme geçit veren yolların kapatılmasının bir ayrı koşulu olduğu da unutulmamalıdır.³ Çünkü kimi ülkelerin terörizmle birlikte anılıyor oluşu hatta terörist devletler olarak adlandırılma ve anılmasının o ülkeler halkları üzerinde yarattığı ayrıştırıcı ve ötekileştirici etkiler, terörizmle ilişkisi olmak bir yana karşısında olan geniş yığınların kendilerini dışlanmış ve küçültülmüş hissetmelerine neden olmakta sonuçta kendilerini suçlayan ülkeler hedeflerine karşı gerçekleştirilen eylemleri haklı bulmalarına ya da en azından sempati ile karşılamalarına yol açmaktadır. Anılan türde ülkeler üzerinde bir tür içe kapanmayı ve uluslararası sistemden uzaklaşmayı tetikleyen bu retoriğin terörizmle mücadeleye yarar yerine zarar verdiği ise yadsınmaz bir gerçeklik olmalıdır.

Günümüzde sıkça karşılaşılan bir örnekle açıklamak gerekirse, terörist olarak adlandırılan ülkeler yurttaşlarının ülkeleri dışına yaptıkları yolculuklarda taşıdıkları pasaporta bakılarak potansiyel bir suçlu muamelesine maruz kalmaları ya da ten rengi veya giyimi nedeniyle ayrımcılığa tabi tutulmalarının yarattığı öteki kimliği ve mağduriyet algısının sonuçta terörizmin en azından sempati düzeyinde haklılığına katkıda bulunduğu unutulmamalıdır. Bu nedenle terörizmle uluslararası mücadele retorik ve jargonunun kolektif suçlamalardan kaçınılması gereken bir düzlemde yeniden belirlenmesi bir ayrı koşul kimliğinde değerlendirilmektedir.

Sonuç olarak liberal demokrasinin tüm kurum ve kuralları ile işlerlik kazandığı bir dünyanın yaratılmasına yöneltilecek enerji, anlayış ve işbirliğinin yasal düzenlemelerle birlikte terörizmle mücadelenin en temel ve vazgeçilmez kuralı olduğu söylenebilir.

Çünkü geçmişten günümüze yaşananlar sonucu elde edilen deneyimler terörizmle mücadelede polisiye önlemler olarak adlandırılan yöntemlerin kesin sonuç almada yetersiz kaldığını kanıtlamış bulunmaktadır. Bu tespit elbette terör örgütleri ve terörizmle mücadelede polisiye önlemlere başvurulmasını önermemektedir. Ancak anılan önlemlerin sonuca yönelik ve odaklı düşünülmediğinde sonucu üreten sebepler ortadan kaldırılmadığı ve sonlandırılmadığı takdirde terörist üretiminin süreceğine dikkat çekmektedir. Bu nedenle terörizmle mücadelenin ana hedefi ve yöntemi hatalı ürünlerin ortadan kaldırılmasından çok, üretim bandındaki hataların düzeltilmesi olarak belirlenmelidir. Bir başka yaklaşımla ürün odaklı olmaktan çok imalat odaklı bir mücadelenin sonuç almada daha etkili olacağı kabul edilerek mücadele konsept ve yöntemleri bu temelde gerçekleştirilmelidir.

SONNOTLAR

¹ 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesi'nin 3. Maddesi "Harp Zamanında Sivillerin Korunması", 8 Haziran 1977 tarihli 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek "Uluslararası Silahlı Çatışmaların Kurbanlarının Korunması"na ilişkin (1) No'lu Protokolü, 8 Haziran 1977 Tarihli 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek "Uluslararası Olmayan Silahlı Çatışmaların Kurbanlarının Korunması"na ilişkin (2) No'lu Protokolü, 10 Aralık 1984 Tarihli Birleşmiş Milletler "İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı" Sözleşmesinin 1. ve 2. maddeleri.

² Tevrat, Bab 32. Ayet 26-28; İncil, Matta 5-21; İncil, Markos 10: 18-19; İncil, Luca 18: 19-20; Kur'an-ı Kerim, Furkan Suresi Cüz.19 Ayet.68-69; Kur'an-ı Kerim, Nisa Suresi Cüz.5 Ayet.93

³ Örneğin Fransa'nın Roman ve Afrika kökenli yurttaşlarına uyguladığı ayrımcılık, Suriye'nin Kürt kökenli yurttaşlarına temel vatandaşlık haklarını dahi tanımaması, Bahreyn'de Şii Araplar, Lübnan'da Hıristiyan Falanjistler, Sri Lanka'da Tamiller, Rusya Federasyonu'nda Çeçenler, İspanya'da Basklar, İtalya'da Korsikalılar, Gürcistan'da Osetler ve Abhazlar, Yunanistan'da Türkler, Kosova'da Arnavutlar ve Sırpalar, İsrail'de Filistinliler, Afganistan'da Özbek ve Peştunlar, Hindistan'da Sihler ve Müslümanlar, Irak'ta Kürtler ve Araplarla Sünni ve Şii Araplar arasındaki anlaşmazlık, rekabet ve çatışmalar sınırlı bir ufuk turunda daha da çoğaltılması olası ve terörizmi özendiren ilk örnekler olarak sayılabilir.

KAYNAKÇA

- Birleşmiş Milletler (1984). “İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı” Sözleşmesi.
- Byman, D. (2005). **Passive Sponsors of Terrorism**, *Survival*, 47 (4), s.118
- Cenevre Sözleşmesi, 1949.
- Cohan, J.A. (2002). **Formulation of a State’s Response to Terrorism and State-Sponsored Terrorism**, *Pace International Law Review*, 14, s.79.
- Cook, K.S. ve Pike, K. (1988). **The Future of Social Psychology: Models of Action, Reaction and Interaction**, E. Borgatta and K.S. Cook (eds.) *The Future of Sociology*,: Newbury Park, CA: Sage Publications.
- Everett L. Wheeler, (1991). **Terrorism and Military Theory: An Historical Perspective**, *Terrorism and Political Violence*, 3(1), ss.6-33.
- Heinzen, K. (2004). **Murder**, in Walter Laqueur (ed.), *Voices of Terror*, Naperville, IL: Sourcebooks.
- Horsley, R.A. (1979). **The Sicarii: Ancient Jewish Terrorists**, *The Journal of Religion*, 59(4) (Oct, 1979), ss.435-458.
- Hubac-Occhipinti, O. (2007). **Anarchist Terrorists of the Nineteenth Century**, in Chailand and Blin (eds.), *The History of Terrorism*, ss.117-119.
- Hudson, R.A. (1999). **The Sociology and Psychology of Terrorism: Who Becomes a Terrorist and Why?**, Washington, DC: Library of Congress, Federal Research Division,
- İncil. (Matta, Markos, Luca)
- Kendall A.S. ve Stephen, S. (2003). **Assasins to Zelaots Terrorism**, Oxford: The Scarecrow Press.

Kur'an-ı Kerim, Furkan Suresi ve Nisa Suresi

Lewis, B. (1967). **The Assassins: A Radical Sect in Islam**, London: Weidenfeld & Nicolson.

Miller, L. (2006). **The Terrorist Mind: I. A Psychological and Political Analysis**, *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 50(2).

Offord, D. (1996). **The Russian Revolutionary Movement in the 1880s**, Cambridge: Cambridge University Press.

Omar, L. (2008). **Defining and Theorizing Terrorism: A Global Actor-Centered Approach**, *Journal of World-Systems Research*, ss.98-99.

Rogerson, B. (2008.).**The Heirs of Muhammad: Islam's First Century and the Origins of the Sunni-Shia Split** , Overlook Press, First Edition.

Seligman, M.E. ve Maier, S.F. (1976). **Learned Helplessness: Theory and Evidence** *Journal of Experimental Psychology: General*, 105(1), ss.3-46.

Tevrat, Bab.

“Uluslararası Silahlı Çatışmaların Kurbanlarının Korunması”na ilişkin (1) No’lu Protokol, 1977

“Uluslararası Olmayan Silahlı Çatışmaların Kurbanlarının Korunması”na ilişkin (2) No’lu Protokol, 1977

Victorof, J. (2005). **The Mind of The Terrorist A Review and Critique of Psychological Approaches**, *Journal of Conflict Resolution*, 49(1), ss.3-42.

Yılmaz, A. (1995). **Terörün Anatomisi**, İstanbul: Altın Kitaplar.